

УДК 378.147

Т.І. Чаркіна

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У статті визначено поняття активних методів навчання, проаналізовано дослідження проблеми в сучасній педагогічній літературі, викладено педагогічні аспекти застосування активних методів навчання на заняттях з правових дисциплін. Схарактеризовано особливості проведення занять правознавства з використанням даних методів, що дозволило виявити переваги активного навчання. Констатовано, що застосування активних методів навчання активізує пізнавальну діяльність курсантів, впливає на професійне становлення, розвиток гуманістичних цінностей; використання інтерактивних методик дозволяє реалізувати ідею співпраці, сприяє оздоровленню психологічного клімату, створює доброзичливу обстановку.

Ключові слова: активні методи навчання, активізація пізнавальної діяльності, професійна освіта.

В статье определены активные методы обучения, проанализированы исследования проблемы в современной педагогической литературе, изложены педагогические аспекты применения данных методов обучения на занятиях по правовым дисциплинам. Выделены особенности проведения занятий с использованием активных методов обучения, что позволило определить достоинства данных методов. Констатировано, что использование активных методов обучения активизирует познавательную деятельность курсантов, имеет влияние на профессиональное становление, развитие гуманистических ценностей; использование интерактивных методик позволяет реализовать идею сотрудничества, способствует оздоровлению психологического климата, создает доброжелательную обстановку.

Ключевые слова: активные методы обучения, активизация познавательной деятельности, профессиональное образование.

Determination of active methods of teaching is given in the article, researches of problem are analysed in modern pedagogical literature, the pedagogical aspects of application of these methods of teaching are expounded on employments on legal disciplines. The features of leadthrough of employments are selected with the use of active methods of teaching, that allowed to define dignities of these methods. The use of active methods of teaching activates cognitive activity of students, has an influence on the professional becoming, humanism values. The use of interactive methods allows to realize

the idea of collaboration, instrumental in making healthy of psychological climate, creates a benevolent situation.

Key words: *active methods of teaching, activation of cognitive activity, trade education.*

Постановка проблеми. Основним результатом освіти сьогодення повинна бути не тільки сума знань випускника, але й оволодіння здібностями – «критичним» мисленням, умінням діяти в реальних умовах, будувати власну життєву траєкторію, мати досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності.

Правознавству належить особливе місце в освіті, оскільки воно, будучи галуззю і науки, і практичної діяльності, має можливості для вирішення даних педагогічних завдань, дозволяє не тільки здобути правові знання, але й розвинути особливі здібності, пов'язані з розвитком мислення і мовлення, практичні навички дії в соціальній сфері.

Важливою умовою здобування правових знань, розвитку соціальних умінь і навичок є впровадження нових методик, що забезпечують активну участь студентів у освітньому процесі. Сьогодні основні методичні інновації по суті пов'язані із застосуванням активних (інтерактивних) методик або діалогових методів навчання. Суть їх полягає в тому, що навчальний процес організовується так, щоб студенти вчилися критично мислити, вирішувати проблеми (зокрема, правові) на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки.

Розвиток творчої особистості курсантів, які навчаються в системі вищої освіти сфери цивільного захисту, є особливо важливим. У цій сфері необхідне не лише творче використання своїх знань і вмінь, але і творчий підхід до спілкування, ефективного управління, вирішення завдань, пов'язаних з рятуванням людей та матеріальних цінностей від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Для успішного виконання даних завдань, вищі навчальні заклади сфери цивільного захисту мають удосконалити навчально-педагогічний процес з метою активізації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців.

Аналіз актуальних досліджень. Нині актуальними є методи навчання, які засновані на активній дієвій формі. Питання активізації пізнавальної діяльності студентів почали активно

досліджуватися з 90-х років минулого століття. Вивченню різних аспектів процесу активізації пізнавальної діяльності студентів присвячені праці багатьох відомих педагогів і психологів, зокрема, таких, як: А. Вербицький, В. Вергасов, М. Кларін, В. Козаков, В. Ляудіс, С. Смирнов, Д. Чернилевський, А. Алексюк, С. Архангельський, В. Вергасов, В. Володько, С. Зінов'єв, В. Ляудис, Р. Нізамова, В. Семиченко.

Проблеми підготовки фахівців у системі професійної освіти розглядаються в роботах В. Бондаря, З. Гіптерс, Р. Гуревича, А. Дзунди, І. Зимньої, Е. Зеєра, О. Ільченко, Г. Ковальчук, М. Коляди, Н. Кузьміної, А. Маркової, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, К. Ушинського та ін.; про використання методів навчання у вищій професійній освіті йдеться в працях А. Вербицького, Л. Корневої, В. Лозової, Н. Мойсеюк, З. Слєпкань, Н. Тализіної, Т. Яковенко та ін. [1; 5; 6; 7; 10; 11; 12].

Досвід підготовки фахівців вищої школи доводить, що найголовнішою навичкою, яку набуває студент під час навчання, є вміння професійно сприймати будь-яку наочну, вербальну інформацію; самостійно осмислювати, приймати рішення, оцінюючи його можливі наслідки; визначати оптимальні шляхи реалізації цього рішення. Тобто, з огляду на основи своєї навчальної підготовки, спеціаліст оцінює, як саме сформувалося його професійне мислення, розвинулися аналітичні здібності, здатність до формалізації уявлень, понять, наукової абстракції.

Аналіз досліджень дозволяє дійти висновку, що для формування інтересу до курсу правових дисциплін необхідно найбільше уваги приділяти його змісту та методиці викладання. Предмет вивчатиметься із задоволенням, якщо ідеї, теми, сенс навчання будуть цікаво представлені.

Мета статті – розкрити сутність поняття «методи активного навчання», схарактеризувати особливості проведення занять правознавства з використанням даних методів, виявити переваги використання методів активного навчання у вищій школі, їх вплив на активізацію пізнавальної діяльності, роль у професійному становленні, розвитку гуманістичних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, основними напрямками оновлення змісту вищої освіти є: особистісна орієнтація системи освіти,

пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, забезпечення якості освіти на основі новітніх досягнень. Інтерактивна діяльність включає організацію й розвиток діалогічного мовлення, спрямованих на взаєморозуміння, взаємодію, вирішення проблем, важливих для кожного із учасників навчального процесу [7].

Методи активного навчання вченими й практиками розуміються як такі способи організації педагогічного процесу у ВНЗ, які максимально активізують діяльність і студентів, і викладачів, стимулюють їх до виявлення активності й самостійності, потреб самореалізації та саморозвитку [1; 3; 4; 5; 6].

Активні методи навчання поділяються фахівцями на дві групи: імітаційні, неімітаційні. У свою чергу, до імітаційних методів навчання належать ігрові та неігрові.

Ігрові методи навчання – це ділові та рольові ігри тощо.

Неігрові методи – це ситуаційні методи навчання, метод «круглого столу», «мозковий штурм» («мозкова атака», банк ідей) тощо.

До неімітаційних методів навчання належать: активні види лекційних занять (проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція удвох, лекція з попередньо запланованими помилками, лекція-прес-конференція, оглядово-установча лекція, лекція-диспут), активні види семінарських занять (семінар-конференція, виїзний семінар), активні види практичних (лабораторних) занять, інтелектуальний практикум, учнівська наукова конференція, використання автоматизованих і комп'ютерних класів, тести, завдання, курсові роботи, професійна консультація, навчально-тематична дискусія, сократівська бесіда, інтелектуальна розминка, програмоване навчання.

Надзвичайно високу ефективність навчального процесу забезпечить застосування таких методів, форм і прийомів навчальної роботи, як: кейс-метод; аналіз помилок, колізій, казусів; аудіовізуальний метод навчання; брейнстормінг («мозковий штурм»); діалог Сократа (сократів діалог); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова (рольова) гра (учні перебувають у ролі фахівця із захисту інформації, експерта, співробітника підприємства, клієнта, порушника); «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників;

майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод інтерв'ю (інтерв'ювання); метод проектів; моделювання; навчальний «полігон»; PRES-формула (від англ. Position – Reason – Explanation or Example – Summary); проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; тренінги індивідуальні та групові (як окремих, так і комплексних навичок) тощо. Застосовуючи активні методи навчання, викладач ефективно та ефектно зможе викладати предмет, тобто спонукати, пробуджувати інтерес до правових знань.

Інтерактивні методи навчання дозволяють не лише формувати знання, уміння і навички, але й вирішувати набагато важливіше завдання, що стоїть перед навчанням – розвивати особистість, задовольняти його пізнавальні інтереси. Одним із основних факторів, що спонукають студентів користуватися найбільш творчими, активними видами діяльності, є інтерес до навчання. Саме він суттєво впливає на формування інтересів майбутніх фахівців.

Застосування інтерактивних методів навчання дозволяє вирішувати такі завдання:

- формувати інтерес до досліджуваного предмета;
- розвивати самостійність;
- збагачувати соціальний досвід шляхом переживання життєвих ситуацій;
- виявляти свою індивідуальність у навчальному процесі та ін.

Однак, не слід вважати, що активні методи навчання – це щось принципово нове в педагогіці. По суті, це звернення до досвіду вітчизняної педагогіки, його модернізація. Так, проблема ефективності процесу навчання розроблялася в працях Л. Виготського, М. Гальперіна, Н. Дайра та багатьох інших провідних педагогів, методистів та психологів.

Активні (інтерактивні) методи навчання використовуються на заняттях з правових дисциплін з метою стимулювання у студентів активної участі у вирішенні соціальних, правових проблем та відповідальності за їх вирішення.

Інтерактивними називаються методи навчання, які здійснюються за допомогою взаємодії у процесі навчання. Вони дозволяють на основі особистого вкладу кожного з учасників

процесу навчання у загальну справу отримати нові знання й організувати спільну діяльність.

Подібні методики принципово змінюють схему комунікації в навчальному процесі. Викладач – організатор процесу навчання і консультант. Він ні в якому разі не повинен концентрувати навчальний процес на собі. Основним у процесі навчання є взаємозв'язок між студентами, їх взаємодія і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання.

Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації процесу навчання. Вони, на думку А. Іоффе, дозволяють:

- зробити знання більш доступними;
- вчитися формулювати й правильно висловлювати свої думки, доводити та вміти аргументувати їх, вести дискусію;
- вчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати різні соціальні ситуації і вирішувати їх спільними зусиллями, збагачувати свій життєвий досвід (соціальний, правовий) через залучення до різних життєвих та правових ситуацій і переживання їх;
- вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу;
- аналізувати облікову інформацію, творчо підходити до навчального процесу;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, творчих робіт [7].

Використання інтерактивних методик дозволяє реалізувати ідею співпраці, сприяє оздоровленню психологічного клімату на занятті, створює доброзичливу атмосферу. У практиці досить високу ефективність мають такі форми роботи, як індивідуальна, парна, групова й робота в команді.

Однією з поширених різновидів інтерактивних методик є групові методи роботи. Основною ознакою групової роботи є те, що студенти діють паралельно, спілкуються один з одним, а не лише з викладачем. Такий метод має багато переваг. Якщо дану роботу проводять в групах, кожен студент може займати активну

позицію. Одночасне (паралельне) спілкування – головна перевага групової роботи.

Мета групової роботи – ефективне навчання всіх. У групі кожен навчає кожного, подаючи ідеї, розвиваючи їх. Необхідно при цьому, щоб у роботі групи активно і відкрито брав участь кожен її член. Студенти повинні розуміти, що від їхніх зусиль залежить вирішення проблеми, виконання завдань. Це стимулює діяльність усіх, стимулюючи працювати з максимальною віддачею, підвищуючи відповідальність кожного в процесі отримання та засвоєння знань.

Алгоритм роботи групи:

- 1) поділ на малі групи (формування яких має безліч варіантів);
- 2) обговорення проблеми в малій групі, прийняття рішення;
- 3) презентація підсумків роботи;
- 4) підбиття підсумків роботи, рефлексія.

Однак, щоб робота в групах була успішною, доцільно правильно організувати її процес. Групові форми роботи є основними не стільки за кількістю відведеного часу, скільки за значущістю, тому що дозволяють формувати комунікативні навички, розвивати мислення і мову.

Слід наголосити, що всі вищезазначені форми інтерактивного навчання ефективні лише тоді, коли поставлена проблема попередньо обговорювалася на заняттях і студенти мають певний досвід набутий раніше в процесі навчання. Тому, щоб досягти ефективної роботи на заняттях з використанням активних методів навчання треба застосовувати їх систематично.

Викладач також має враховувати той факт, що теми для обговорення не повинні мати обмежений характер. Однією з особливостей інтерактивних форм навчання є те, що вони мотивують студента не лише висловлювати власну думку, але й змінювати її під аргументованим впливом партнерів у процесі спілкування.

Застосування інтерактивних методів навчання необхідно починати з чіткого визначення мети та конкретизації результату, який ми повинні отримати до кінця навчального року та кожної навчальної теми. На нашу думку, неможливо спроектувати «хороший процес навчання», якщо немає чіткого визначення

остаточного результату. Ним буде засвоєння знань, формування соціальних вмінь і навичок.

У системі інтерактивного навчання виділяють такі основні принципи методики співробітництва:

1) позитивна взаємозалежність – група досягає успіху за умови якісного виконання завдань кожним студентом;

2) індивідуальна відповідальність – працюючи в групі, кожен студент виконує своє завдання, відмінне від інших;

3) однакова участь – кожному студенту надається однаковий за обсягом час для проведення бесіди або завершення завдання;

4) одночасна взаємодія – коли всі студенти залучені до роботи [6].

У процесі спілкування студенти навчаються:

– вирішувати складні задачі на основі аналізу обставин і відповідної інформації;

– висловлювати альтернативні думки;

– приймати виважені рішення;

– спілкуватися з різними людьми;

– брати участь у дискусіях.

Отже, серед визначених переваг інтерактивного навчання слід виділити такі:

1) встановлення дружньої атмосфери і взаємозв'язків між учасниками спілкування;

2) студенти мають можливість бути більш незалежними і впевненими в собі;

3) викладач заохочує студентів до співпраці, підбадьорює їх, вони не бояться робити помилки;

4) студенти вчаться долати страх перед публічним виступом;

5) викладач не домінує;

6) кожен студент залучений до роботи, має певне завдання;

7) слабкі студенти можуть отримати допомогу від більш сильних;

8) студенти можуть використовувати свої знання і досвід, набутий раніше.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання інтерактивних методик у навчальному процесі ВНЗ, зокрема при вивченні правових дисциплін, створює умови для розвитку самореалізації особистості, допомагає досягти високого

інтелектуального розвитку. Найбільшою мірою це залежить від педагогічної майстерності викладача. Використання методів активного навчання у вищій школі наближає студентів до професійної діяльності. Методи активного навчання, які ґрунтуються на гуманістичному підході, допомагають розкрити творчий потенціал студентів і сприяють їх розвитку та самовдосконаленню, формуванню патріотизму, толерантності.

Підвищення якості підготовки курсантів у сфері цивільного захисту вимагає активізації навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання до максимально повного розкриття й реалізації внутрішнього потенціалу майбутніх фахівців. Тому використання активних методів навчання сприятиме позитивному ставленню курсантів до майбутньої професії, виявленню активності в засвоєнні правових знань і вмінь, формуванню активної позиції щодо професійного саморозвитку і самовдосконалення.

Перспективами подальших досліджень є висвітлення проблем застосування активних методів навчання в практиці вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : метод. пособие / А.А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
2. Жуков С.А., Сторубльов О.І., Беседіна Л.М. Моделі діяльності викладача : метод. рекомендації для викладачів ВНЗ / Жуков С.А., Сторубльов О.І., Беседіна Л.М. – К., 2003.
3. Інноваційні технології у вищій юридичній освіті : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (25 – 28 травня 2005 року, Київ) / Відп. ред. Н.В. Артикула. – К. : Стилос, 2005. – 472 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
5. Корнеева Л.И. Современные интерактивные методы обучения в системе повышения квалификации руководящих кадров в Германии : зарубежный опыт / Л.И. Корнеева // Университетское управление : практика и анализ. – 2004. – № 4(32). – С. 78 – 83.
6. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В.І. Лозової – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.
7. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології у викладанні суспільних дисциплін / О.П. Мокрогуз – Чернігів, 2002.

8. Пометун О., Пирожниченко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / Пометун О., Пирожниченко Л. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – С. 7, 11, 19.
9. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : Навч. посіб. / З.І. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
10. Сучасні освітні технології у вищій школі : Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 1 – 2 листопада 2007 року) : Тези доповідей: У 2 ч. – Ч. 2 / Відп. ред. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 259 с.
11. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 343 с.
12. Яковенко Т.В. Застосування інтерактивних методів навчання в процесі методичної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / Т.В. Яковенко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / за заг. ред. академіка І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової. – Х., 2006. – Вип. 29. – С. 151 –156.